

Teos:

Bir Antik Kentin Maruz Kaldığı Korsan Saldırıları*

Dr. phil. Ludwig Meier

Eskiçağ Tarihçisi

İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü

Meşhur Alman Şair Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832), ölümünden kısa bir süre önce tamamlamış olduğu, »Faust II« adlı tiyatro oyununda şunları yazar: »Krieg, Handel und Piraterie, dreieinig sind sie, nicht voneinander zu trennen« (Faust II, 11187–88).

Türkçeye tercüme edersek: »Savaş, ticaret ve korsanlık, üçü de birbiriyle aynıdır, biribirinden hiç ayrılmazlar«. Bu satırlar tarihin her döneminde geçerliliğini korumuştur:

Yaklaşık M.Ö. 700 yılında yazılmış ve şair Homeros'a atfedilmiş olan Avrupa'nın en eski edebî eserlerinden »Odysseia«da Odysseus'un maceraları anlatılmaktadır: Yunanlılar Truva savaşını kazandıktan sonra, tanrılar Odysseus'tan intikam almak istedikleri için Odysseus'un memleketine dönmesi hemen mümkün olmamıştır. Odysseus'un oğlu Telemakhos, bir gün babasının akıbetini öğrenmek için bir gemiyle memleketinden çıkıp Mora Yarımadasındaki Pylos kentine gitmiş; oraya varıp gemiden indiğinde, Pylos kralı Nestor, Telemakhos'un bir tüccar mı yoksa bir korsan mı olduğunu sormuştur (Odysseia 3, 71–74; Res. 1). Görüldüğü üzere, gemiyle gelen bir yabancıya güvenemeyen Pyloslular, ilk önce çok endişe ederek O'nun bir korsan olabileceğini düşünmüşlerdir. Homeros, bu mısralarında çağdaşlarının olaya bakışını ifade etmektedir.

Günümüzde de Afrika boynuzu, Malezya ve Endonezya'da çok yaygın olan korsanlık faaliyetleri, dünya ekonomisi için hâlâ ciddî bir sorun teşkil etmektedir (Res. 2). Örneğin, meşru bir yönetimleri olmayan Somalililer'in büyük çoğunluğu bu gün hala korsanlık yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar. Ticaret gemilerini korumak isteyen ABD

* Daha önce Yüksek Lisans tezi olarak çalıştığım Teos korsan yazıtını yerinde gözden geçirmeme, ayrıca makalede Teos kentinden ve söz konusu yazıttan tarafımdan çekilmiş fotoğrafları kulanmama olanak sağlayan Teos Antik Kenti Kazı Başkanı Sayın Doç. Dr. Musa Kadioğlu'na teşekkürü bir borç bilirim. Metni gözden geçirerek Türkçe'sini düzelten Yrd. Doç. Dr. Filiz Dönmez-Öztürk'e de yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

ve Avrupa Birliği, Hint Okyanusu'na savaş gemileri gnderseler de, korsanlık yapılan alanın çok geniş olması, korsanlıkla mücadeleyi güçleştirmektedir. Korsanlık faaliyetleri nedeniyle yük taşıma şirketleri gemilerini Süveyş Kanalı'ndan değil, mit Burnu'ndan geçirmek zorunda kalmakta; ticaret gemilerinin bu kadar uzun bir yol kat etmeleri ise nakledilen ürünlerin fiyatlarını artırmaktadır. Bu nedenle korsanlık Antik ağ'da olduğu gibi bu gün de hala dünya ekonomisine büyük zararlar vermektedir.

Antik ağ'da, özellikle M.. 4.-1. yüzyıllar arasında, Anadolu'nun Batı kıyılarındaki kentler de korsanlıktan çok zarar görmüşlerdir. Romalı komutan Gnaeus Pompeius Magnus (M.. 106-48) tarafından korsanlığa kesin olarak son verilmeden önce bir çok kent korsan tehditi ile karşı karşıya kalmıştır. Kentlere yapılmış korsan saldırıları hakkında antik yazarların yanı sıra, epigrafik belgelerden de bir çok bilgi gelmektedir. Genellikle anıtlar üzerine kazınmış olan bu yazıtlarda, korsanların kentlerde neden oldukları felaketlere dair çok ilginç olaylar anlatılmaktadır. Mesela, M.. 3. yy. sonunda, bir gece korsanlar tarafından Amorgos Adası'ndaki Arkesine Kenti'ne saldırılmış; 30'dan fazla kent sakini esir alınmıştır. Hegesippos ve kardeşi Antipappos, korsan şefi Sokleidas'ı ikna ederek vatandaşların serbest bırakılmasını sağlamışlardır. şehrin ileri gelenlerinden olmaları gereken kardeşler, muhtemelen vatandaşların serbest bırakılması için korsan şefine istediğu tüm fidyeyi demiş olacaklardır ki, bu olaylardan sonra, Arkesineliler'in Danışma Meclisi onları onurlandırma kararı almıştır (IG XII 7, 386). Eğer Sokleidas fidye almamış ve kent sakinleri kurtarılamamış olsaydı, büyük ihtimalle korsanlar tarafından köle olarak satılacaklardı. Çünkü Antik Coğrafyacı Strabon'dan bu devirde Delos adasında her gün on binlerce esirin ticaretinin yapıldığu ve çok kar getiren bu için özellikle korsanlar tarafından gerekleştirildiğu öğrenilmektedir (Strab. 14, 5, 2).

1994 yılında, İyonya Bölgesi'ndeki Teos kenti yakınlarında da böyle bir »korsan yazıtı« tespit edilmiştir (SEG 44, 949). 112 satırlık bu yazıt, 160 cm yüksekliğinde mermer bir stel üzerine kazınmıştır. Söz konusu belge, yalnızca Teos kenti tarihi için değil, bütün bir Hellenistik Dönem tarihi için de önemli bir belge niteliğindedir. 2010 yılından itibaren Ankara Üniversitesi DTCF Klasik Arkeoloji Bölümü ğretim yelerinden Doç. Dr. Musa Kadioğlu tarafından yeniden kazılarına başlanan Teos kenti, İzmir'in yaklaşık 40 km güneybatısındaki Seferihisar İlçesi'nin Sığacık Mahallesi'nde bulunmaktadır (Res. 3).

Mimar Hermogenes tarafından yaklaşık M.Ö. 220–190 yılları arasında inşa edilmiş olan, Teoslular'ın en çok saygı gösterdikleri tanrı Dionysos'un tapınağı, kentin en önemli kamusal yapılarından (Res. 4). Kentin M.Ö. 3. yy.'a tarihlenen surları günümüze kadar koruna gelmiştir (Res. 5). Ancak anlaşılan, bu surlar dahi Teoslular'ı M.Ö. 3. yy.'da uğradıkları korsan saldırılarından korumaya yetmemiştir.

Teos korsan yazıtında, bir grup korsanın kente saldırıp birçok erkek, kadın ve çocuğu kaçırdıkları anlatılmaktadır. Korsanlar fidye olarak o kadar çok para istemiş olmalıdırlar ki, onlar kenti terk ettikten sonra kent kasasında hiç paraları kalmamış olan Teoslular anlaşılan özel bir karar almaya mecbur kalmışlardır. Buna göre, kent sakinleri, para, mücevher ve değerli eşyalardan oluşan servetlerini, kendilerine %10 faizle geri ödenmek üzere, kentlerine kredi olarak vermek için beyan etmek zorundaydılar. Yazıtın sonundaki hesap dökümünden, Teoslular'ın en azından 15.200 drahmi ve çok miktarda gümüş verdikleri öğrenilmektedir. Ancak yazıt, yandaki bir stel üzerinde de devam ediyor olsa gerektiğinden, aslında Teoslular buradaki hesap dökümünden daha fazlasını vermiş olmalıdırlar.

Bu tedbirin sebebi neydi? Korsanlar nereden gelmekteydi? Bir elebaşları var mıydı? Bu soruların cevabını vermek kolay değildir. Bunun nedeni, bu sorulardan bir kısmının cevabının, yazıtın ele geçmiş olan kısmında yer almıyor olmasının yanı sıra, stelin kötü buluntu durumudur. Tespitinden önce yazlık bir evde merdiven basamağı olarak kullanılmış olan stelin üzerindeki yazıt oldukça silik bir durumda ele geçmiş olup, bir kaç bölümü bu nedenle okunamamıştır (Res. 6, 7). Teos kentine saldıran bu korsanların nereden geldikleri konusunda yazıtta herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte, Teoslular'ın yaklaşık M.Ö. 200 yılında birkaç Girit kenti ile *asylia* anlaşması yapmış olmalarından dolayı, korsanların Giritli olabilecekleri düşünülmüştür. Fakat bu anlaşmalar, Teos'taki Dionysos Tapınağı'nın kutsallığının ve dokunulmazlığının tanınması ve anlaşma taraflarının karşılıklı olarak kaçak ve esirleri koruması hakkındadır. Giritliler'in içerisinde bulundukları ekonomik sıkıntılar dolayısıyla, adalarını terk edip korsanlık ya da ücretli askerlik yaparak geçimlerini sağladıklarını da biliyoruz. Buna rağmen, yazıtı başka türlü yorumlamak da mümkündür.

Korsanlar, yazıtta *peiratai* sözcüğüyle anılmaktadırlar. Bu gün Avrupa dillerinde korsan anlamında kullanılan *Pirat, pirate, pirata* sözcüklerinin kökeni olan bu Hellenice kelimenin Antik Çağ'da taşıdığı anlam modern anlamından daha kapsamlıydı. Bu kelime sadece denizlerde faaliyette bulunan korsanları değil, haydutlar ile ücretli askerleri de ifade etmekteydi. *Peiratai*, ya kendi başlarına yağma seferleri yapıyorlar, ya da bunu Hellenistik kralların hizmetinde gerçekleştiriyorlardı. Antik Tarihçi Diodoros'tan öğrenildiğine göre, Makedonya Kralı Demetrios Poliorketes M.Ö. 305–304 yılında Rhodos Adası'nı kuşattığında, müttefiki olan korsanlara Ada ve çevresini talan ettirip yaklaşık 1000 kadar korsan gemisini kendi hizmetine almıştır (Diod. 20, 82, 4–5; 83, 3–4). Fakat, korsan şeflerinden biri olan Timokles, Rhodoslular'ın Amirali Amyntas tarafından kuşatılarak ele geçirilmiştir (Diod. 20, 97, 5). Diodoros'un bu satırları Hellenistik Dönem'in yaygın savaş stratejisinin bir ifadesidir. Diodoros'un yanı sıra, diğer antik tarihçilerden de, Lysimakhos (M.Ö. 361/360–281), Antigonos Doson (M.Ö. yakl. 319–239) ve V. Philippos (M.Ö. 238–179) gibi başka Hellenistik Krallar'ın benzer savaş stratejilerini kullandıkları öğrenilmektedir.

Bu durum göz önünde tutulduğunda, Teos “korsan yazıtı”nda sözü edilen korsanların, büyük Hellenistik krallıklardan biri için hizmet veren ücretli askerler olabilecekleri ve kentin bir savaş esnasında aynı zamanda korsan olan bu ücretli askerlerin saldırısına uğramış olabileceği düşünülebilir. Özellikle M.Ö. 4. yy. sonu–3. yy. başlarında Batı Anadolu kentleri Büyük İskender'in ardıllarının silahlı çatışmalarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Antigonos Monophthalmos (M.Ö. yakl. 382–301) ve oğlu Demetrios Poliorketes bölge egemenliği için Lysimakhos ile mücadele etmişler; kentlerin egemenliği sık sık el değiştirmiştir. Antigonos Monophthalmos, Batı Anadolu'ya egemen olunca bunu istemeyen Teoslular'ı komşuları Lebedoslular ile birleştirmek istemiştir (Syll.³ 344). Bir taraftan bağımsızlıklarını korumak isteyen kentler, Teos örneğinde olduğu gibi, bazen başka kentlerin egemenliğine girmek zorunda bırakılmışlar, bazen de sürekli savaşlardan dolayı para sıkıntısı çeken Hellenistik krallar tarafından egemenlik altına alınıp haraca bağlanmışlardır. Örneğin M.Ö. 282 yılında, Demetrios Poliorketes'in birkaç yıl önce müttefiği olan Miletos kenti, Batı Anadolu'yu egemenliği altına alan Kral Lysimakhos'a haraç ve ceza olarak en az 73.000 drahmi ödemek zorunda kalmıştır. Yeterli paraları

olmayan Miletoslular bu meblağı ödeyebilmek için Knidos kentinden kredi almışlardır (Milet I 3, 138). Belki Teos'lular da Miletos ve diğer başka Batı Anadolu kentleri gibi kaba kuvvet ile haraç ödemeye zorlanmışlardır.

Daha önce tarafımızdan Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmış olan Teos korsan yazıtını, 2011 yılında yerinde gözden geçirerek yeniden değerlendirmeye almış bulunmaktayız. Yayına hazırlık çalışmaları, Alman Arkeoloji Enstitüsü Münih Eskiçağ Tarihi ve Epigrafi Komisyonu ile ortak yürütülen yazıtın, yapılan son incelemeler sonucunda daha önce okunamayan bazı kısımlarının okunması, cevabını aradığımız bir takım önemli soruların yanıtlanmasını mümkün kılmıştır. Gerek Yüksek Lisans tez çalışmamız sırasında elde ettiğimiz gerekse yazıt üzerinde yerinde yapılan son çalışmalar neticesinde varılan yeni sonuçların en kısa sürede yayına dönüştürülmesi planlanmaktadır.

Resimler

Res. 1: *Telemakhos ile Nestor* (François Fénelon: Les aventures de Télémaque, fils d'Ulysse, 1699; Kaynakça:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Telemachus_and_Mentor1.JPG; public domain)

Res. 2: *Günümüzde Korsanlık* (Kaynakça:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Weltweite_Piraterie.png?uselang=de; public domain [GNU Free Documentation License 1.2]).

Res. 3: *Teos. Kentin Konumu* (Kaynakça: Uwe Dederling,

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Turkey_relief_location_map.jpg?uselang=de; public domain [Creative Commons License 3.0; GNU Free Documentation License 1.2]; Modifikasyon: Ludwig Meier)

Res. 4: *Teos. Dionysos Tapınağı* (resim © Ludwig Meier).

Res. 5: *Teos. Sur* (resim © Ludwig Meier)

Res. 6–7: *Teos. “Korsan Yazıtı”* (resim © Ludwig Meier)